

MESLEK ÖNCESİ DÖNEMDE TÜKENMİŞLİĞE İLİŞKİN ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÖRÜŞLERİ

*İbrahim ÇANKAYA**
*Murat BAŞAR***
*Erol KOÇOĞLU****
*Ahmet DEMİRKOL*****

ÖZET

Tükenmişliğe bağlı ortaya çıkan verimlilik kaybı eğitim örgütlerinde görülebilen olumsuz durumlar arasında yer alır. Örgüte ve çevreye ilişkin beklentilerin çok hızlı değişmesi, bireylerin bu hıza uyum sağlayamamasına ve tükenmişliği neden olabilmektedir. Kalabalık ortamlar, sınırlı imkanlar, yönetsel baskılar, yöneticilerin düşük motivasyonu, olumsuz çalışma koşulları, ailesel ve kişisel nedenler işgörenlerde tükenmişliğin belirgin nedenleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda öğretmenlerde ve meslek öncesi süreçte yer alan öğretmen adaylarında tükenmişliğin azaltılması onların kişisel başarılarının artırılmasına, yöneticilerin onlara sosyal destek sağlamasına, sürekli öğrenmeyi teşvik etmesine ve takım çalışmasını özendirmesine bağlıdır. Bu araştırmanın amacı öğretmen adaylarının meslek öncesi tükenmişlik düzeyine ilişkin görüşlerini tespit etmektir. Araştırma tarama modelindedir. Araştırmanın çalışma grubu 2011-2012 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Uşak Üniversitesi Halil Kaya Gedik Eğitim Fakültesinde öğrenim gören matematik, türkçe, fen bilgisi, sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenliği son sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmada Tümkaya, Çam ve Çavuşoğlu tarafından geliştirilen tükenmişlik ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 10 maddeden oluşan tek faktörlü 5'li likert tipi bir ölçektir (tablo 2). Araştırmada ölçeğe doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Araştırmada örneklem seçimine gidilmemiştir. Çalışma grubunda bulunan 373 öğretmen adayından geriye dönen 176 ölçek değerlendirilmiştir. Öğretmen adaylarının genel olarak "nadiren" düzeyinde tükenmişlik yaşadıkları belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının tükenmişlik düzeyleri arasında cinsiyet ve ailevi durum değişkeni açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen adayı, meslek öncesi dönem, tükenmişlik.

* Yrd. Doç. Dr. Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, El-mek: ihcankaya@hotmail.com

** Yrd. Doç. Dr. Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Sınıf Öğretmenliği Bölümü.

*** Arş.Gör. Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

**** Yr. Doç.Dr. Canik Başarı Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

TEACHERS CANDIDATES' VIEWS ABOUT BURNOUT IN PREVOCATIONAL PERIOD

ABSTRACT

The resulting loss of efficiency due to burnout is among the negative cases in educational organizations. Expectations regarding to organization and the environment changes quickly leads to inadequate compliance and burnout for individuals. Crowded environments, limited facilities, administrative pressures, low motivation of managers, adverse working conditions, familial and personal reasons leads to burnout among employees. Reducing teacher candidates' burnout depend on to increased their personal success, and provided social support and encouraged continuous learning by school managers. The purpose of this research, is to determine the prevocational burnout levels of teacher candidates. In research, scanning model was used. The study group, consists of the last class students of Faculty of Education of the Usak University who are reading on spring semester of 2011-2012 academic year. In research, burnout scale developed by Çam, Tümkaya and Cavuşoğlu was used. The scale was consists of 10 items, with a single-factor and 5 point likert type. Scale was conducted confirmatory factor analysis In this study. For research was not taken to sample. In the study group, 176 scale returned back from 373 teacher candidates. Teacher candidates in general, "rarely" to experience the level of burnout. The burnout levels of teacher candidates, were no significant differences in terms of gender and familial status variable.

Key Words: Teacher candidate, prevocational period, burnout.

1. GİRİŞ

Tükenmişlik ve buna bağlı nedenlerden dolayı ortaya çıkan verimlilik kaybı eğitim örgütleri olmak üzere birçok sosyal örgütte sıklıkla görülebilen olumsuz durumlar arasında yer almaktadır. Örgüte ve çevreye ilişkin beklentilerin çok hızlı değişmesi, bireylerin bu hıza ayak uyduramaması tükenmişliği artırmaktadır. Kalabalık ortamlar, sınırlı imkanlar, yönetsel baskılar, yöneticilerin düşük motivasyonu, olumsuz çalışma koşulları, ailesel ve kişisel nedenler işgörenlerde tükenmişliğin belirgin nedenleri arasında yer almaktadır (Özipek, 2006:11). Bu olumsuzlukların sıklıkla görülebildiği örgütlerin başında insan ilişkilerinin ağırlıklı olduğu okul örgütleri yer almaktadır. Okulda öğretmenlerin veya yöneticilerin karşı karşıya kaldıkları tükenmişlik; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık olmak üzere üç boyutta isimlendirilmektedir (Gmelch ve Gates, 1998: 159). Duygusal tükenme, insanlarla yüz yüze etkileşimin yoğun olduğu örgütlerde (okul, hastane, banka vb) işgörenler arasında görülür. Duygusal tükenme, tükenmişliğin göstergelerindedir. Duygusal tükenme mevcut olumsuz duruma karşı bireyin gösterdiği bir dirençtir. Bu tür bireyler duygusal motivasyon açısından tamamen kendilerini tükenmiş hissederler (Dursun,2000:14). Duyarsızlaşma; bireyin çalışma ortamına veya iş arkadaşlarına karşı nesne gibi davranmasıdır. Birey etkileşimde bulunduğu kişilere ve çalışma ortamına karşı uzak, umursamaz ve alaycı davranır. Küçültücü bir dil kullanma, insanları ötekileştirme, katı kurallara göre iş yapma ve başkalarından sürekli kötülük geleceğini düşünme duyarsızlaşmanın diğer belirtileri arasındadır (Cordes ve Dougherty,2003:10). Kişisel başarısızlık; kişinin kendini olumsuz değerlendirmesi ve kendini yetersiz olarak görmesidir (Maslach ve

Leiter,1996:54). Mesleğinde gerilediğini düşünen bu tür kişiler kendini suçlu hissederler ve harcadıkları çabanın işe yaramayacağına inanırlar (Cordes ve Dougherty,2003:11).

Bu bağlamda öğretmenlerde ve meslek öncesi süreçte yer alan öğretmen adaylarında tükenmişliğin azaltılması onların kişisel başarılarının artırılmasına, yöneticilerin sosyal destek sağlamasına, sürekli öğrenmeyi teşvik etmesine ve takım çalışmasını özendirilmesine (Arıcan, 2009: 43) bağlıdır. Tükenmişlik bir süreci kapsadığından öğretmenlerde tükenmişliğin nedenleri sadece mesleğe başladıktan sonraki karşılaşılan faktörlere dayandırılması sorunu bütün halinde görmeye engel teşkil eder. Bu nedenle öğretmen adaylarının meslek öncesi dönemdeki tükenmişlik düzeylerinin de tespit edilip değerlendirilmesi gerekir. Ülkemizde alanyazında yer alan bilimsel araştırmalarda daha çok öğretmenlerin mesleğe başladıktan sonraki sürece ilişkin tükenmişlik düzeyleri incelenmiştir. Meslek öncesi süreçteki tükenmişlik düzeylerinin saptanıp mesleğe başladıktan sonraki tükenmişlik düzeyi ile karşılaştırılması tükenmişliğe karşı daha etkili olabilecek önlemlerin alınmasını kolaylaştırabilir.

Bu nedenle bu araştırmanın amacı meslek öncesi süreçte yer alan öğretmen adaylarının tükenmişlik düzeylerini belirlemek, dolaylı olarak ta mesleki tükenmişliğe ilişkin bulgular ile karşılaştırma yapılabilmesine katkı sağlamaya yönelik meslek öncesi tükenmişliğe ilişkin görüşleri ortaya koymaktır.

2. YÖNTEM

Araştırma betimsel tarama temelli bir araştırmadır. Araştırmada elde edilen bulgular alanyazında kullanılan tükenmişlik ölçeği kullanılarak elde edilmiştir.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu 2011-2012 akademik yılı bahar döneminde Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi dördüncü sınıfına devam eden 373 öğretmen adayından oluşmaktadır. Örneklem hacminin belirlenmesinde p değişken (ölçeklerde yer alan madde) sayısı olmak üzere $p(p+1)/2$ formülü ile örneklem hacmi belirlenebilir (Bayram, 2010). Bu bağlamda araştırma kapsamında kullanılan ölçeğin madde sayısı 10'dur. Dolayısıyla örneklem hacminin $10(10+1)/2=55$ ve üzerinde olması gerekir. Geriye dönen ölçek sayısı 176 kişiden oluştuğu için bu sayı araştırmanın amacı ve istatistiksel çözümleme için uygundur. Çalışma grubunun demografik özellikleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Bölümlere Göre Dağılımı

Bölüm	F	Cinsiyet	F
Sınıf Öğretmenliği	40	Erkek	81
Matematik Öğretmenliği	32	Kız	95
Türkçe Öğretmenliği	48		
Fen Bilgisi Öğretmenliği	23		
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	33		
TOPLAM	176		176

Araştırma grubu içerisinde yer alan tüm alanları temsil eden 176 öğretmen adayı Tablo 1'de görüldüğü gibi beş farklı anabilim dalında öğrenim görmektedir.

2.2. Veri Toplama Aracı

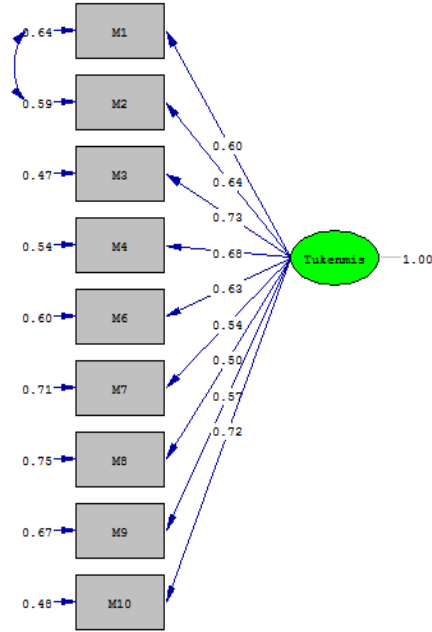
Turkish Studies

Araştırmada kullanılan tükenmişlik ölçeği Tümkaya, Çam ve Çavuşoğlu (2009:395) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin KMO değeri .91 saptanmıştır. Ölçek 10 maddeden oluşan tek faktörlü 5'li likert tipi bir ölçektir (Tablo 2).

Tablo 2: Tükenmişlik Ölçeği

Meslek öncesinde	Hiçbir Zaman	Nadiren	Ara Sıra	Genellikle	Her Zaman
Kendimi yorgun (bitkin) hissediyorum.	1	2	3	4	5
Hayal kırıklığına uğramış hissediyorum.	1	2	3	4	5
Gelecekte umutsuzum.	1	2	3	4	5
Kendimi kapana kısılmış gibi hissediyorum.	1	2	3	4	5
Çaresiz hissediyorum.	1	2	3	4	5
Üzütülü/kederli hissediyorum.	1	2	3	4	5
Bedensel olarak hastalıklı (güçsüz) hissediyorum.	1	2	3	4	5
Uyumada zorluk çekiyorum.	1	2	3	4	5
Kendimi başarısız hissediyorum.	1	2	3	4	5
Hayata karşı bıkkınlık hissediyorum.	1	2	3	4	5

Bu araştırmada ölçeğe doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış ve sonuçlar şekil 1'de gösterilmiştir.

Chi-Square=54.34, df=26, P-value=0.00092, RMSEA=0.079

Şekil 1: Tükenmişlik Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonucu

Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçekten sadece bir madde (5.madde) çıkarılmış kalan 9 maddenin ilk uygulama sonucunda olduğu gibi tek faktör altında yer aldığı görülmüştür. Ölçeğin uyum değerleri tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 3: Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Uyum İyiliği Değerleri

Uyum Kriterleri	Uyum Değerleri
GFI	0.94
CFI	0.94
RMSEA	0.79
SRMR	0.066
RMR	0.052

Ölçeğin bu çalışmada 9 madde üzerinden uyum değerlerine bakıldığında; standardize edilmiş doğrulayıcı katsayısı (RMSEA >0.80) kabul edilebilir düzeyde, GFI > .90 (model tarafından açıklanan varyans ve kovaryansın miktarını gösteren uyum iyiliği indeksi) ve CFI > .90 (karşılaştırmalı uyum indeksi) uyum indekslerinin ise iyi düzeyde olduğu (Bayram, 2010:27; Joreskog, Sorbom, 1993; Kline, 2005; Schermelleh-Engel, Moosbrugger, 2003; Şimşek, 2007:112) söylenebilir.

3. BULGULAR

Araştırmanın bu kısmında ölçek sorularının analizinde öğretmen adaylarının görüşlerine göre genel tükenmişlik düzeyini gösteren aritmetik ortalama ile cinsiyet ve aile birlikte oturma durumu değişkenlerine göre t testi sonuçlarına ait bulgulara yer verilmiştir.

Turkish Studies

Tablo 4: Öğretmen Adaylarının Genel Tükenmişlik Düzeyine İlişkin Görüşleri

Genel Ortalama	\bar{X}	SS
Öğretmen adaylarının genel tükenmişlik düzeyi	2,20	,778

Öğretmen adaylarının tükenmişlik ölçeğine verdikleri cevapların genel aritmetik ortalamasına bakıldığında $\bar{X} = 2.20$ (nadiren) düzeyinde olduğu görülmüştür. Öğretmen adayları meslek öncesi dönemde nadiren düzeyinde kendilerini tükenmiş olarak görmektedirler.

Tablo 5: Cinsiyet Değişkeni Açısından Öğretmen Adaylarının Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin t Testi Sonuçları

Cinsiyet	\bar{X}	SS	T	p
Erkek	2.08	.705	-1.65	.100
Kız	2.27	.828	-1.67	.096

Öğretmen adaylarının tükenmişlik ölçeğine vermiş oldukları cevapların ortalamasına göre cinsiyete ilişkin t testi sonuçlarına bakıldığında erkek ve kızların görüşleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Ancak kız öğrenciler erkeklere göre kendilerini biraz daha fazla tükenmiş olarak kabul etmektedirler. Bu durum alanyazında yer alan kadınların tükenmişlik düzeylerinin erkeklere göre daha fazla olduğu tespitlerini doğrulamaktadır (Aksoy , Urfalı, 2007:121; Çimen, 2007:87).

Tablo 6: Aile ile Birlikte Oturma Açısından Öğretmen Adaylarının Tükenmişlik Düzeyine İlişkin t Testi Sonuçları

Cinsiyet	\bar{X}	SS	T	P
Ailele birlikte oturuyorum	2.23	.802	.578	.564
Ailemden uzakta oturuyorum	2.16	.766	.571	.569

Öğretmen adaylarının tükenmişlik ölçeğine vermiş oldukları cevaplara göre mevcut ailevi duruma ilişkin t testi sonuçlarına bakıldığında erkek ve kızların görüşleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bu durum aile ile birlikte oturma(ma)nın öğretmen adaylarının tükenmişlik düzeyleri üzerinde belirleyici bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmada öğretmen adayların tükenmişlik ölçeğine verdikleri cevapların sonucuna göre genel tükenmişlik düzeylerinin $\bar{X} = 2.20$ (nadiren) düzeyinde olduğu görülmüştür. Meslek

öncesi dönemde öğretmen adayları azda olsa kendilerini tükenmiş olarak görmektedirler. Bu bulguyu destekler nitelikte Fives, Hamman ve Olivarez (2007:930) 49 öğretmen adayı üzerinde yaptıkları araştırmada öğretmen adaylarının azda olsa tükenmişlik hissi içerisinde olduğunu saptamışlardır. Fimian ve Blanton (1987:160) 413 öğretmen adayı üzerinde yaptığı araştırmada özellikle deneyim eksikliğine bağlı olarak öğretmen adaylarının tükenmişlik ve stres yaşadıklarını saptamıştır.

Araştırmada saptanan diğer bir bulgu cinsiyet değişkeni açısından öğretmen adaylarının tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı ve kız öğretmen adaylarının tükenmişlik düzeylerinin bir miktar daha fazla olduğudur. Bu bulguyu destekler yönde; Ören ve Türkoğlu (2006) 268 öğretmen adayı üzerinde yaptıkları çalışmada kız öğretmen adaylarının duygusal tükenmişlik düzeylerinin daha fazla olduğunu saptamışlardır. Alanyazında yapılan diğer bazı araştırma sonuçları ile karşılaştırıldığında: Öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri arasında cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılık olmadığı (Özipek-Karabıyık, 2006:93; Çavuşoğlu, 2005:78), kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre daha fazla tükenmişlik yaşadıkları (Aksoy ve Urfalı, 2007:121; Çimen, 2007:87) saptanmıştır.

Araştırmada sosyal bir özellik olarak öğretmen adaylarının aileleri ile birlikte oturup oturmama değişkenine göre tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Bu paralelde Ören ve Türkoğlu (2006) 268 öğretmen adayı üzerinde yaptıkları çalışmada sosyal değişkenler açısından tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığını saptamışlardır. Bu durumda tükenmişliğin, sosyal (çevresel) faktörlerden çok duygusal, algısal ve kişilik özelliklerinden etkilendiği söylenebilir. Öğretmen adaylarının düşük düzeyde de olsa meslek öncesi süreçte kendilerini tükenmiş olarak görmeleri değerlendirilmesi gereken bir sonuçtur. Öğretmen adaylarının beklenti ve ilgi alanlarının bilinmesi özellikle okul yöneticileri açısından göreve yeni başlayan öğretmenlere oryantasyon sağlamaya ilişkin yol haritası oluşturmada ışık tutabilir.

5. KAYNAKÇA

- AKSOY-URFALI, Şeyda (2007). **Eskişehir İli Özel Eğitim Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Değerlendirilmesi**, Osman Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- ARICAN, Tamer (2009). **Öğretmenlerde Tükenmişlik ve Okul Yönetiminde Bürokrasi**, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- BAYRAM, Nuran, **Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Amos Uygulamaları**, Ezgi Kitabevi, Bursa 2010.
- CORDES, Ciyntia-DOUGHERTY, Thomas, "A Review and an Integration of Research on Job Burnout", **Acedemy of Management Review**, S. 18(2003), s.4-15.
- ÇAVUŞOĞLU, İbrahim (2005). **Endüstri Meslek Liselerinde Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ile Bazı Kişisel Değişkenler Arasındaki İlişki**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- ÇİMEN, Sibel (2007). **İlköğretim Öğretmenlerinin Tükenmişlik Yaşantıları ve Yeterlik Algıları**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

- FIMIAN, Michael-BLANTON, Linda, “Stress birout and role problems among teacher trainees and first year teachers, **Journal of Occupational Behavior**, S. 8(1987), s. 157-165.
- FIVES, H.- HAMMAN, Doug-OLIVAREZ, A., “Analyzing Efficacy, Burnout, and Support During the Student – Teaching Semester”, **Teacher and Teaching Education**, S. 23(2007), s. 916-934.
- GMELCH, Walter-GATES, Gordon, “The Impact of Personal, Professional and Organizational Characteristics on Administrator Burnout”, **Journal Of Educational Administration**, S.36 (1998).
- JORESKOG, Karl-SORBOM, Dag, **LISREL 8: Structural Equation Modeling with the SIMPLIS Command Language**, Scientific International Software, Chicago 1993.
- KLINE, Rex, **Principles and Practice of Structural Equation Modeling**, The Guilford Press, New York 2005.
- MASLACH, Jackson-LEITER, Michael, **Maslach Burnout Inventory Manual**, Consulting Psychologist Press., Colifornia 1996.
- ÖREN, Nihal-TÜRKOĞLU, Hayriye, “Öğretmen Adaylarında Tükenmişlik”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.16(2006).
- ÖZİPEK-KARABIYIK, Aysun (2006). **Ortaöğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerde Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri ve Nedenleri**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- SCHERMELLEH-ENGEL, Karin-MOOSBRUGGER, Helfried, “Evaluating the fit of Structural Equation Models: tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures”, **Methods of Psychological Research Online**, S: 8(2003), s.23-74.
- SONAY, Dursun, (2000). **Öğretmenlerde Tükenmişlik İle Yükleme Biçimi, Cinsiyet, Eğitim Düzeyi ve Hizmet Süresi Değişkenleri Arasındaki Yordayıcı İlişkilerin İncelenmesi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- ŞİMŞEK, Ömer Faruk, **Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Temel İlkeler ve Lisrel Uygulamaları**, Ekinoks Yay., Ankara 2007.
- TÜMKAYA, Songül-ÇAM, Sabahattin-ÇAVUŞOĞLU, İlknur, “Tükenmişlik Ölçeği Kısa Versiyonu'nun Türkçe'ye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.18 (2009), s. 387-398.